УДК 336.338

Надія Богомолова, д.е.н., проф.
(завідувач каф. «Фінанси і кредит», Державний університет інфраструктури та технологій)
Владислав Черній
(студент магістратури ФБСіС-17, Державний університет інфраструктури та технологій)

ФОРЕНЗІК ПОСЛУГИ В СИСТЕМІ ГАРАНТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС СТРУКТУР

Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій у сфері корпоративного шахрайства як в Україні, так і за кордоном. Розглянуто рівень розвитку форензік послуг в Україні, виділено найбільш ризиковані тенденції, проаналізовано їхню динаміку, з'ясовано сутність і зміст поняття форензік.

Показано, що зараз проблемам викорінення шахрайства на підприємствах усіх форм власності приділяється значна увага. Це пов'язано із зростанням кількості економічних зловживань у різних сферах господарської діяльності. Визначено, що найбільш розповсюдженими механізмами корпоративного шахрайства є привласнення активів, підробка фінансової звітності та корупція. При цьому найчастіше розмір збитків становить до 100 000 $. З'ясовано, що найбільш вірогідним видом економічного злочину, який може себе проявити на підприємстві, є «невиправдані або нерозумні витрати».

Встановлено, що одним із найпоширеніших і найбільш ефективних методів виявлення економічних порушень є внутрішній аудит та неофіційні внутрішні джерела. Це обумовлює необхідність розробки і введення нових норм та регламентів інформаційної безпеки на підприємствах для запобігання виникнення нових загроз корпоративного шахрайства.

***Ключові слова**: корпоративне шахрайство, форензік, аудит, економічний злочин, підприємство.*

Постановка проблеми. Підвищення рівня довіри між економічними суб'єктами формує сприятливе середовище для їх збалансованого та гармонійного розвитку. Водночас, стан і тенденції розвитку економічних відносин свідчать про наявність непоодиноких випадків шахрайства у фінансовій сфері. Саме тому розуміння останніх тенденцій та динамік у сфері форензік послуг на вітчизняному ринку, а також висвітлення сутності трендів, які існують у напрямку корпоративного шахрайства як в Україні, так і за кордоном, сприятиме оздоровленню економічних відносин між економічними суб'єктами різних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи те, що до основного виду

© Богомолова Н., Черній В., 2018

економічних злочинів належить корпоративне шахрайство, яке характеризується наданням несправедливої переваги особі, шляхом обману, хитрості, зловживання довірою, приховування правди, то слід зазначити, що вивченням проблематики корпоративного шахрайства займаються багато вітчизняних вчених, серед яких: Н. В. Ковтун [1], В. Панкратьев [2], О. С. Пантелеєва [3], Д. В. Слабинский [4], Л. В. Сотникова [5] та інші. Заслуговують на увагу дослідження і закордонних науковців, а саме таких як: Коенен Т., Луієрінк Д., Ремейдж С., Уеллс Дж., Сакс Дж. та інші.

Проте системних наукових досліджень проблем корпоративного шахрайства як такого, що значно знижує рівень фінансової безпеки економічних суб'єктів, практично немає, з іншого боку – проблемою шахрайства на даний час активно займаються міжнародні аудиторські компанії «великої четвірки», які кожного року проводять дослідження шахрайства, опитуючи тисячі співробітників з десятків компаній світу.

Вищевикладене формує актуальність поданого дослідження і робить його особливо важливим в процесі забезпечення стабільного розвитку й ефективного функціонування вітчизняних та закордонних бізнес-структур.

Мета статті – висвітлити останні тенденції та динаміку трендів у сфері корпоративного шахрайства та запобігання йому як в Україні, так і за кордоном, що сприятиме подальшому гарантуванню фінансової безпеки вітчизняного підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративне шахрайство складається з дій, здійснених фізичною особою або компанією, які виконуються нечесно або незаконно, і призначені, як правило, для того, щоб надати перевагу виконавцю або компанії (наприклад, в отриманні доходу, привласнені ресурсів тощо). Схеми корпоративного шахрайства виходять за рамки офіційної позиції працівника і відрізняються їх складністю та економічним впливом на бізнес в цілому, інших працівників та зовнішніх сторін. Корпоративне шахрайство може бути доволі непростим для запобігання зловживань. Водночас, створюючи та реалізуючи ефективну політику, що включатиме систему стримувань й противаг та фізичну безпеку, компанія може обмежувати масштаби фінансово-економічного шахрайства.

Проблеми корпоративного шахрайства стосуються багатьох галузей економіки, незалежно від типу їх власності. В зоні ризику знаходяться всі сфери економічної діяльності: кредитно-банківська, страхова, мережа Інтернет, зовнішньоекономічна діяльність тощо. Така ситуація призводить до виникнення проблем й транснаціонального характеру.

Слід зазначити, найбільш розповсюдженими механізмами корпоративного шахрайства є: привласнення активів (misappropriation of the assets), підробка фінансової звітності (financial distortion) та корупція (bribery).

Для боротьби з цим явищем західні компанії використовують дієвий інструмент – Forensic-розслідування. Зокрема, Forensic (Форензік) –це діяльність з виявлення, аналізу, розслідування сутності та змісту, а також урегулювання ситуації. При цьому важливим є також і застосування превентивних заходів щодо шахрайських дій у фінансових питаннях діяльності компаній.

Залучення спеціалістів у галузі Forensic допомагає власникам бізнесу проводити діагностику, отримувати детальний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища компанії (corporate intelligence), виявляти перші ознаки шахрайства,

оцінити (спрогнозувати) можливі збитки від них, а також обґрунтувати прийнятний механізм відшкодування шкоди та повернення активів у разі незворотності подій.

Результати дослідження PWC 2018 [6] року свідчать, що майже половина (48%) українських суб'єктів господарювання постраждали від різнопланових випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років, разом з тим, як у 2016 році було зафіксовано показник у 43%. Протягом останніх двох років 73% респондентів стали жертвами випадків корпоративного шахрайства та підтвердили, що хабарництво та корупція є найбільш розповсюдженими економічними злочинами. В цілому, до п'ятірки найбільш вагомих та поширених видів корпоративного шахрайства належать:

- хабарництво та корупція;
- незаконне привласнення майна;
- шахрайство у сфері проведення закупівель;
- шахрайство у сфері управління персоналом;
- злочини мережевого простору (кіберзлочини).

На рис. 1 відображено 5 основних видів економічних злочинів та/або шахрайства в 2018 році [6].

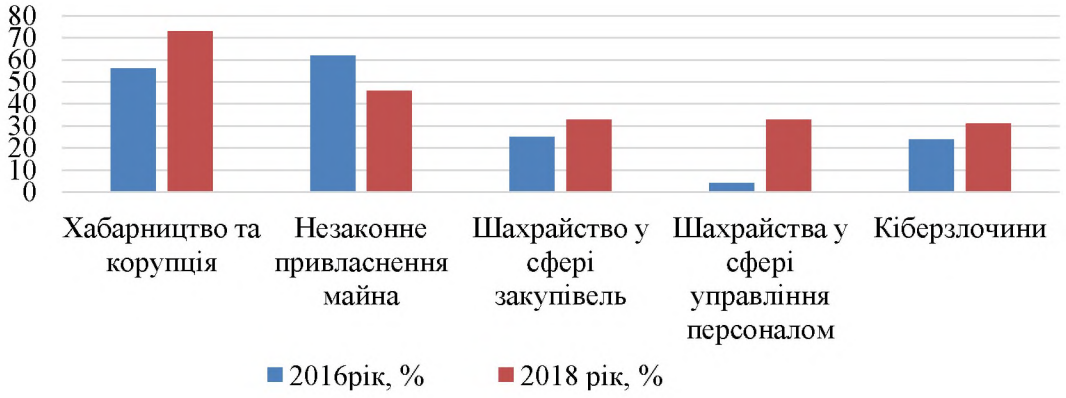
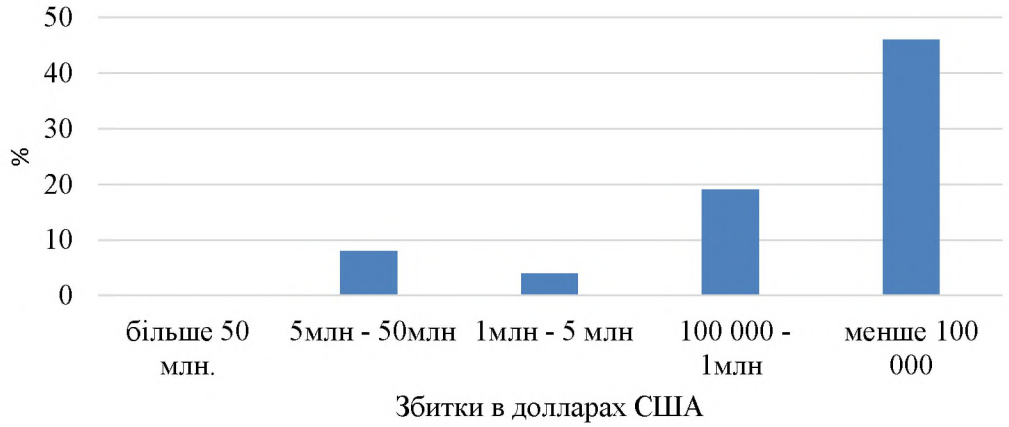

Рис. 1. **Топ 5 видів економічних злочинів та/або шахрайства в 2018 р.**

Якщо враховувати експертну інформацію щодо рівня розповсюдженості, слід зазначити, що відсоток українських респондентів, які постраждали від економічних злочинів, складає 48%, що в середньому відповідає світовому рівню в 49%. Аналітичні дослідження показали, що показник зріс на 5% у порівнянні з 43% у 2016 р.

Щодо фінансових збитків в українських організаціях, то за даними того ж дослідження від PWC [6] при запитанні: «На Вашу думку, яку приблизно суму фінансових збитків у доларах США зазнала Ваша організація від найбільш суттєвих економічних злочинів та / або шахрайства протягом останніх двох років?» опитування показало такий результат, який зображено на рис. 2.

* Не враховані відповіді респондентів, які зазначили, що «Суму фінансових збитків оцінити неможливо» та «Важко відповісти».

Рис. 2. **Фінансові збитки, яких зазнали українські організації від випадків економічних злочинів та/або шахрайства протягом останніх двох років**

За іншим дослідженням від компанії Kreston [7] респонденти відповідаючи на питання «Які були середньорічні фінансові втрати компанії, що виникли внаслідок шахрайських схем?» були зібрані такі результати, які зображені на рис. 3.

Рис. 3. **Середні фінансові збитки від різних схем шахрайства за рік, %**

В дослідженні відмічається, що більше ніж половина компаній, які зіткнулись з випадками економічних злочинів оцінили розміри річних втрат за рік в $100 000, в той час як розмір втрат 20% компаній досяг від $100 тис. до $5 млн. Необхідно зазначити, що незалежно від різних параметрів компаній, як по профілю або ж чисельності персоналу, данні показники залишаються в цілому незмінними.

На рис. 4 зображені середні фінансові витрати від шахрайських схем.

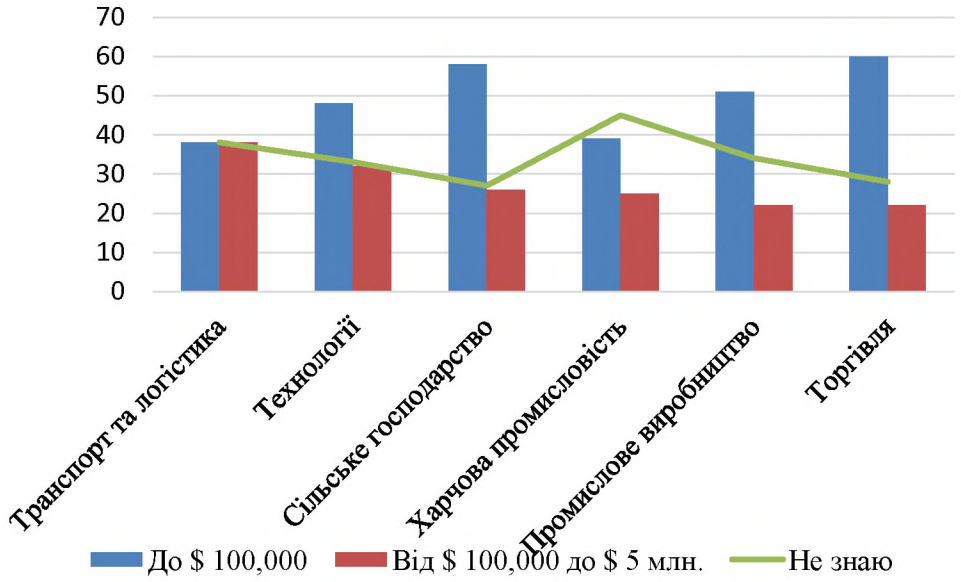

Рис. 4. **Середні фінансові витрати від шахрайських схем за рік (за окремими галузями), %**

Щодо методологій виявлення шахрайства, в дослідженні Kreston [6] відмічається, що внутрішній аудит і неофіційні внутрішні джерела на сьогодні є найбільш прийнятними способами (механізмами) виявлення економічних злочинів. Однак слід розуміти, що методи виявлення шахрайства практично не залежать від напряму діяльності компанії, кількість найманих працівників, статусу (міжнародної, регіональної компанії), тощо.

Якщо ж порівнювати світову динаміку з ситуацією в Україні [6] то можна побачити, що за останні 2 роки показники збільшились з 43% до 48% в Україні та з 36% до 49% у світі. На рис. 5 зображено випадки економічних злочинів та/або шахрайства протягом останніх двох років, респонденти яких відповіли «Так».

Що стосується видів шахрайства, які найбільш ймовірно можуть себе проявити, то відповіді на питання: «Які конкретні види шахрайства уявляються Вам найбільш можливими у Вашій компанії?» [7], подано на рис. 7. Найбільша кількість респондентів відзначили, що ними можуть бути:

1) Невиправдані або нерозумні (необґрунтовані, неспланованні) витрати;
2) Розкрадання майна;
3) Корупція та хабарництво.

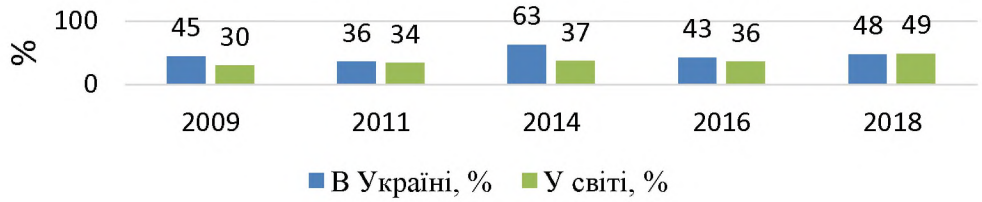

Рис. 5. **Випадки економічних злочинів та/або шахрайства протягом останніх двох років, респонденти яких відповіли «Так»**

На рис. 6 подані операції по виявленню фактів шахрайства.

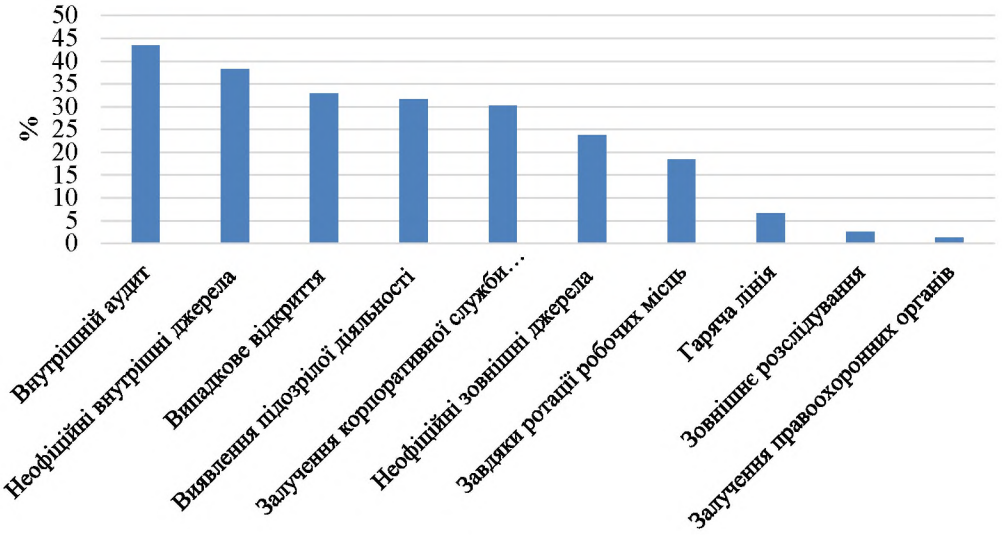

Рис. 6. **Операції по виявленню фактів шахрайства**

В цілому, світовий досвід дозволяє виділити низку критичних точок, наявність яких дозволяє говорити про схильності компанії до виникнення та розповсюдження шахрайства. Саме такі аспекти діяльності мають бути більш ретельно досліджені.

1. Низька залученість власника в операційний контроль та діяльність компанії в цілому. Активне втручання власника у вирішення питань поточної діяльності відзначають лише в кожній п'ятій компанії [6.7].

2. Відсутність систем зворотного зв'язку про виявлення фактів недобросовісних дій. Подібні системи, які набули розвитку в ряді економічно розвинутих країн, в Україні застосовують не більше десятої частини компаній.

3. Відсутність систематичної практики проведення зовнішнього аудиту фінансової звітності, а також проведення інвентаризації та переоцінки активів. У

світі понад половини випадків факти шахрайства були встановлені в результаті даних процедур.

4. Низький рівень зарплат і відсутність мотиваційної політики на підприємстві. Понад чверть українських компаній, що зіткнулися з шахрайством, вважають даний фактор здатним стимулювати шахрайські дії.

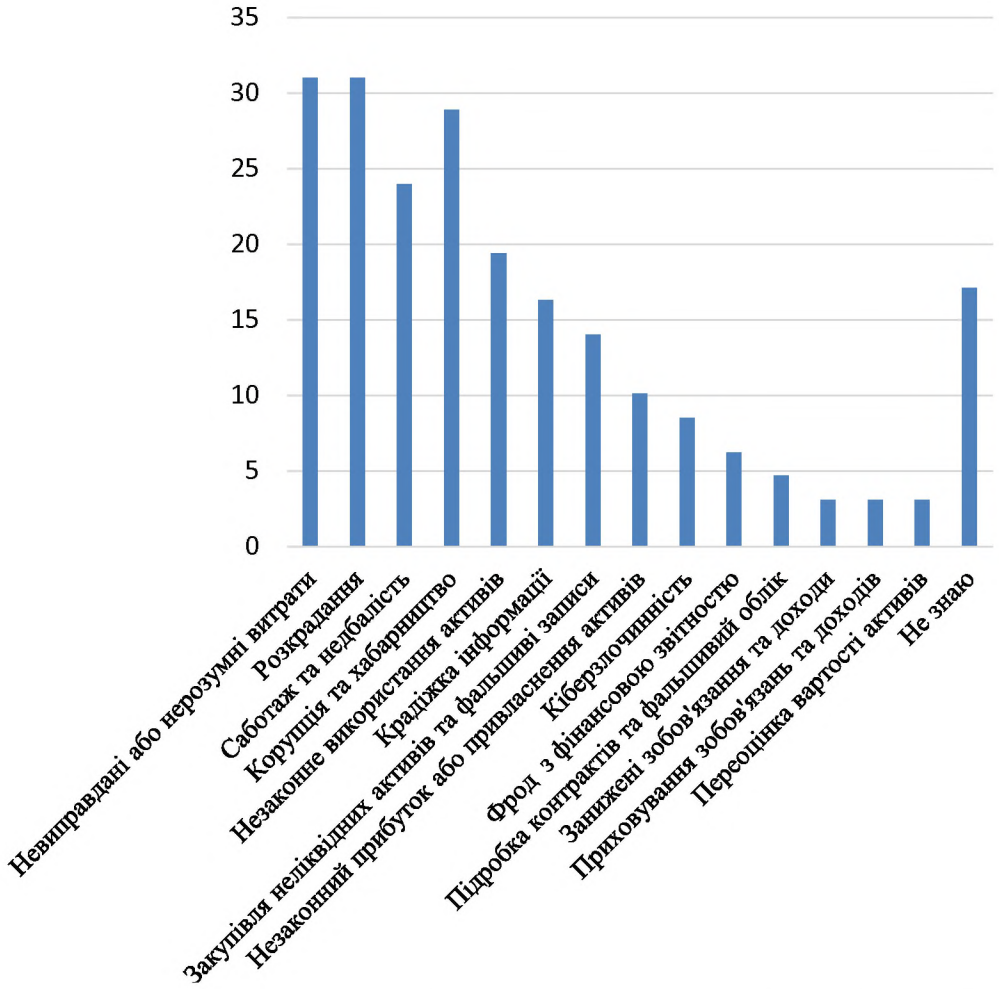

Рис. 7. **Прогноз ризику шахрайства, для конкретних типів шахрайства, %**

Уразливість перед шахрайством також пов'язана з відсутністю системи «compliance» на підприємстві, як одного з інструментів системи внутрішнього контролю відповідності, практикою взаєморозрахунків з клієнтами та контрагентами готівкою, короткої узгодженості ланцюжка між менеджерами при розрахунках. Крім того, в нагоді може стати система контролінгу внутрішніх процесів на підприємстві.

Виявити слабкі місця, критичні точки, неефективні бізнес-процеси та безпосередньо осіб, які не зацікавлені в прозорості та чесній роботі, руйнують

компанію зсередини, як правило, дозволяє реалізація процедур форензик – незалежного розслідування, здійснюваного зовнішнім фахівцем. У світовій практиці цей інструмент визнаний, як найбільш ефективний механізм виявлення можливостей і фактів шахрайства в компанії та побудови ефективної системи запобігання та протидії їм.

Висновки та пропозиції. З огляду на вищевикладене, можна зробити такі узагальнення:

1) Фінансово-економічне шахрайство залишається актуальною проблемою, як для українського, так і для світового ринку. У проведених опитуваннях [6.7], майже половина представників, як з боку українських організацій. так і міжнародних, відповіли, що зустрічались з економічним шахрайством на свої підприємствах. Це свідчить про необхідність формування механізму запобігання шахрайству.

2) Найчастіше для виявлення шахрайства на українських підприємствах використовується внутрішній аудит, водночас, значна кількість випадків була виявлена випадково. В боротьбі з шахрайством (окрім найважливішого – політичної волі) доцільно застосовувати різнопланові інструменти. При цьому їх використання має бути не фрагментарним, а системним і систематичним.

3) Враховуючи те, що основними трьома ключовими видами шахрайства, які мають найбільші шанси проявитись в діяльності підприємств [7], на думку опитаних, є: невиправдані або нерозумні витрати; розкрадання; корупція та хабарництво, для організації ефективної роботи та її оптимізації необхідно застосувати значний арсенал IT-рішень, таких як E-discovery та програм з Digital Forensic (криміналістичних експертиз), а також розвивати власні програмні інструменти, наприклад, в рамках впровадження системи контролінгу на підприємстві.

В цілому, в реаліях ведення бізнесу в Україні, вчасне проведення комплексних Forensic-розслідувань дозволить українським компаніям гарантувати мінімізацію значних фінансових втрат і захист власної ділової репутації, а з іншого боку – ефективне управління ризиками в компаніях, потребує розробки та використання методики ідентифікації та прорахунку корпоративних злочинів.

Потребує окремого доопрацювання спеціальне програмне забезпечення, яке дозволить ідентифікувати економічні злочини та передбачити їх вплив на стратегію та розвиток компанії. Сьогоднішні методики, наприклад, в банківській сфері, розроблені на підставі сучасних банківських вимог, але шахраї володіють більш широким арсеналом прийомів здійснення злочинів, в той час, як фахівці з внутрішніх розслідувань тільки починають розробляти механізми запобігання та виявлення економічних зловживань.

Застосування ефективних методів запобігання корпоративному шахрайству дозволить підвищити ефективність управління ризиками шляхом прийняття оптимальних управлінських рішень та забезпечить прибутковість бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ковтун Н. В.* Методи індикативної оцінки можливого шахрайства у фінансовій сфері / Н. В. Ковтун // Вісник Київського Університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – Випуск 123. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – С. 11 – 15.

2. *Панкратьев В.* Корпоративное мошенничество. Предупреждение, защита, расследование [Електронний ресурс] / В. Панкратьев // Бизнес Энтропия. – Режим доступа: http://bizentropy.biz/articles/58-korporativnoe-moshennichestvopreduprezhdenie.html

3. *Пантелеєва О. С.* Шахрайство у сфері обліку та шляхи його усунення на досвіді США / О. С. Пантелеєва // Управління розвитком. – 2012. – № 4. – С. 51 – 52.

4. *Слабинский Д. В.* Мотивы и методы выявления намеренного занижения прибыли как вида мошенничества в финансовой отчетности / Д. В. Слабинский // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 32 (230). – С. 31 – 34.

5. *Сотникова Л. В.* Мошенничество с финансовой отчётностью: выявление и предупреждение [монографія] / Людмила Викторовна Сотникова. – М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2011. – 208 с.

6. *Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій* – (https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf)

7. *Fraud in Ukrainian companies* – https://kreston-gcg.com/wp-content/uploads/report_forensic_2017.pdf.

REFERENCES

1. *Kovtun N. V.* Metody indykatyvnoi otsinky mozhlyvoho shakhraistva u finansovii sferi / N. V. Kovtun // Visnyk Kyivskoho Universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – Vypusk 123. – K.: VPTs «Kyivskyi universytet», 2011. – S. 11 – 15.

2. *Pankratev V.* Korporatyvnoe moshennychestvo. Preduprezhdenye, zashchyta, rassledovanye [Elektronnyi resurs] / V. Pankratev // Byznes Эntropyia. – Rezhym dostupa: http://bizentropy.biz/articles/58-korporativnoe-moshennichestvopreduprezhdenie.html

3. *Panteleieva O. S.* Shakhraistvo u sferi obliku ta shliakhy yoho usunennia na dosvidi SShA / O. S. Panteleieva // Upravlinnia rozvytkom. – 2012. – № 4. – S. 51 – 52.

4. *Slabynskyi D. V.* Motyvы y metodы vыiavlenyia namerennoho zanyzhenyia prybыly kak vyda moshennychestva v fynansovoi otchetnosty / D. V. Slabynskyi // Mezhdunarodnыi bukhhalterskyi uchet. – 2012. – № 32 (230). – S. 31 – 34.

5. *Sotnykova L. V.* Moshennychestvo s fynansovoi otchëtnostiu: vыiavlenye y preduprezhdenye [monohrafiia] / Jiiudmyla Vyktorovna Sotnykova. – M. : Yzd-vo «Bukhhalterskyi uchet», 2011. – 208 s.

6. *Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochyniv ta shakhraistva 2018 roku: rezultaty opytuvannia ukrainskykh orhanizatsii* – (https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf).

7. *Fraud in Ukrainian companies* – https://kreston-gcg.com/wp-content/uploads/report_forensic_2017.pdf

Надежда Богомолова, д.э.н., профессор
(заведующая каф. «Финансы и кредит», Государственный университет инфраструктуры и технологий)
Владислав Черний,
(студент магистратуры ФБДиС-17, Государственный университет инфраструктуры и технологий)

ФОРЕНЗИК УСЛУГИ В СИСТЕМЕ ГАРАНТИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БИЗНЕС СТРУКТУР

Статья посвящена исследованию современных тенденций в сфере корпоративного мошенничества, как в Украине, так и за рубежом. Рассмотрен уровень развития форензик услуг в Украине, выделены наиболее рискованные тенденции, проанализирована их динамика, выяснено сущность и содержание понятия форензик.

Показано, что сейчас проблемам искоренения мошенничества на предприятиях всех форм собственности уделяется значительное внимание. Это связано с ростом числа экономических злоупотреблений в различных сферах хозяйственной деятельности. Определено, что наиболее распространенными механизмами корпоративного мошенничества является

присвоение активов, подделка финансовой отчетности и коррупция. При этом, чаще всего, размер убытков составляет до 100 000 $. Установлено, что наиболее вероятным видом экономического преступления, который может себя проявить на предприятии, являются «неоправданные или неразумные расходы».

Установлено, что одним из самых распространенных и наиболее эффективных методов выявления экономических нарушений является внутренний аудит и неофициальные внутренние источники. Это обусловливает необходимость разработки и введения новых норм и регламентов информационной безопасности на предприятиях для предотвращения возникновения новых угроз корпоративного мошенничества.

***Ключевые слова**: корпоративное мошенничество, форензик, аудит, экономическое преступление, предприятие.*

Nadiya Bogomolova, Doctor of Economics, Professor
(Head of the Department of Finance and Credit, State University of Infrastructure and Technology)
Vladyslav Chernii
(master's student of FB&I-17, State University of Infrastructure and Technologies)

FORENSIC SERVICES IN THE SYSTEM OF GUARANTEEING FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS STRUCTURE

The article is devoted to research of current trends in the sphere of corporate fraud both in Ukraine and abroad. The level of development of the forensic services in Ukraine is considered, the riskiest tendencies are identified, their dynamics analyzed, the essence and content of the forensic concept are determined.

It is shown, that now the problems of elimination of fraud at enterprises of all forms of ownership are paid considerable attention. This is due to the growing number of economic abuses in various spheres of economic activity. It is determined that the most common mechanisms for corporate fraud are misappropriation of the assets, financial distortion and bribery. More often, the amount of losses is up to $ 100,000. It is revealed that the most probable kind of economic crime that can manifest itself at the enterprise is 'unjustified or unreasonable costs'.

It has been shown that one of the most common and effective methods for detecting economic violations is internal audit and informal internal sources. This necessitates the development and introduction of new norms and regulations of information security at enterprises to prevent the emergence of new threats of corporate fraud.

***Keywords**: corporate fraud, forensic, audit, economic crime, enterprises.*